99274

ТАРТУСКОЕ ОБЩЕСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА
УСТАВЪ
М. Е. А.
10 Іюня
1881 г.

До 100-літніх роковин нарождення

1814 **Великого Кобзаря України.** 1914

99274

ХТО ТАКИЙ ТАРАС ШЕВЧЕНКО.

177786

Росказав

Кониленко-Коломацький (Гр. Гетьманець)

У книжці 16 малюнків та портретів і автограф Т. Шевченка.

Од продажу книжки 25% піде на памьятник поетові.

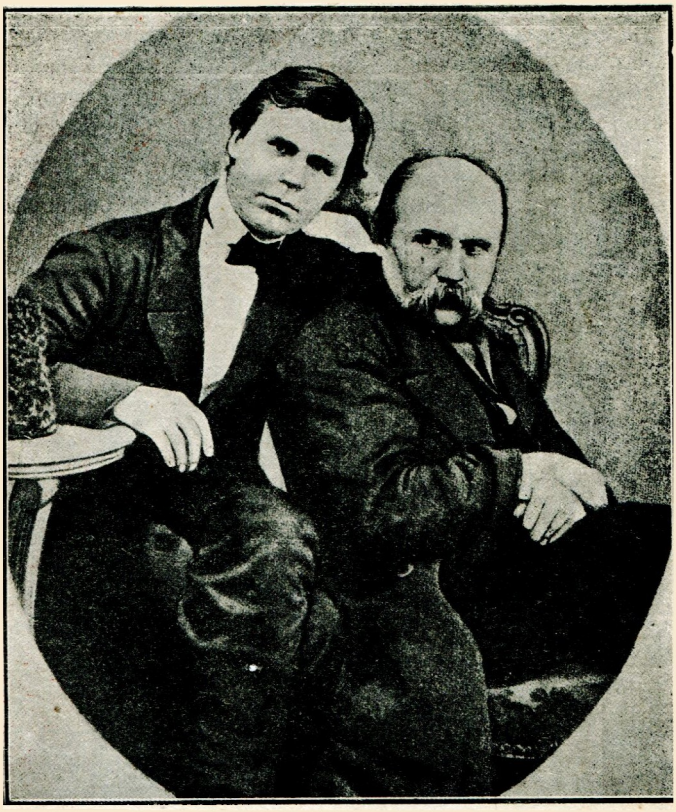

Т. Г. Шевченко і його приятель, художн. Честахівський, що опоряжав могилу поета.

До 100-літніх роковин нарождення

1814 **Великого Кобзаря України.** 1914

Харьковская общественная библиотека
Устав 1863 г.
М. Г. А.
16 Июня 1884 г.

Хто такий Тарас Шевченко.

Росказав Г. Коваленко-Колóмацький
(Гр. Гетьмáнець).

Передрук видання 1913 року,
з додатком малюнків та портретів, вірша Г. Комарівни та афоризму (дýмки) Д'Ізраелі.
З 16-тьма малюнками та портретами.

Видано коштом автора.

Київ, 1914.
Друкарня 2-ї Артілі, Володимирська 43.

Автоґраф (письмо) Т. Шевченка.

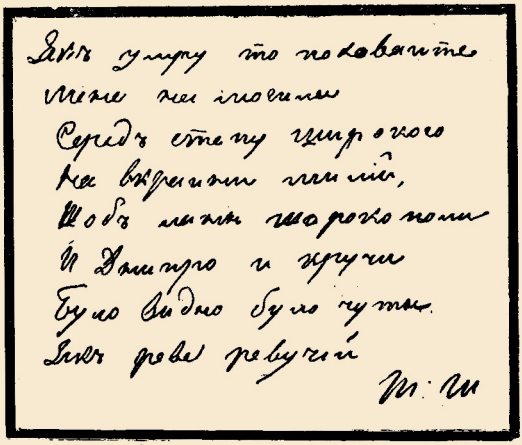
Якъ умру то поховайте
Мене на могилѣ
Серед степу широкого
На вкраїнѣ милій,
Щобъ ревѣли воли
И Дніпро и кручи
Було видно було чути
Якъ реве ревучий
Т. Ш

Од продажу книжки 25% піде на памьятник поетові.

Памьять про нашого народнього поета повинна бути дорогою нам; шанувати цю памьять єсть святий обовьязок кожного, хто шанує свою честь національну, гідність власну та добре імья.

Д'Ізраелі.

Т. ШЕВЧЕНКО.

(Уривок з вірша Галини Комарівни).

Не на шовкових пелюшках,
Не у величньому палаці,
В хатині бідній він родивсь
Серед неволі, тьми і праці.

Нещасна мати повила
Його малого й зажурилась..
І цілу ніченьку вона
За сина, кріпака молилась.

І Бог почув молитву ту,
І дав душі убогій силу,
І в руки хлопцеві вложив
Співецьку надзвичайну ліру.

І виріс він, і кобзу взяв,
І струн її торкнувсь рукою—
І пісня дивна полилась.
Повита вічною журбою.

В тій пісні людям він співав
Про щастя, про добро, про волю,
Будив зі сну, пророкував,
Їм вищу і найкращу долю;

Співав про чесну боротьбу,
Про сором кайданів брязкучих...
І не жалів він сил своїх,
І не втирав він сліз пекучих.

І пісня голосно лилась...
Але не довго: . . . . . .
Підкрався нишком—і замовк
Співець, ...

Замовкла пісня на устах,
Але в душі жила, бреніла,
І в серці бідному співця
Вогнем палаючим горіла.

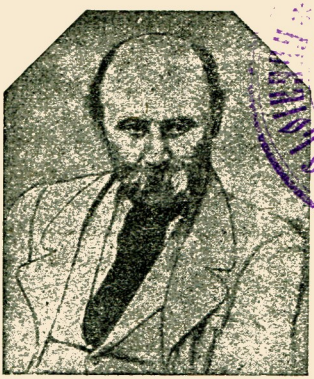

Т. Г. ШЕВЧЕНКО:

Коли вертався з заслання. В останні роки свого життя.

Багато ще єсть на нашій Україні й по-за нею таких людей, що не знають хто такий Тарас Шевченко. Не знають добре, якого він роду, де й коли народився і жив та яке добро, живучи на світі, робив.

Треба, щоб цього не було. Треба нам, українцям, знати Шевченка так, як знаємо своїх батьків, та близьких до нас людей.

Письменні (грамотні) люде з великоросів (з москалів) знають добре свого поета Пушкина. Знають вони й инших письменників своїх великоруських (московських). Знають їх через те, що про них росказують по школах. Наші письменні (грамотні) люде, ті що по школах вчились, теж чули про Пушкина в школі, а вже про свого рідного поета, про Шевченка, то й не знають, бо про його в школі зовсім не згадують.

Школи у нас не українські, а великоруські (московські), через те й не почуєш там про Шевченка. Не згадують по школах і про инших письменників наших та поетів. Ото-ж, коли хто з наших людей схоче довідатись про своїх рідних письменників—про Шевченка, про Котляревського, про Грінченка, про Грабовського, про Куліша або ще про кого, то мусить шукати таких книжок, де-б про цих письменників росказувалось. Таких книжок, по нашому писаних, тепер чимало єсть. Тут ми росказуватимем про нашого найбільшого поета українського—про Тараса Григоровича Шевченка, що 54-тий рік оце йде, як він упокоївся, а 25 февраля цього 1914 року вийшло сто год, як він народився.

I.

Побачив світ Тарас Шевченко 25 лютого (февраля) 1814 року.

Народився він в с. Моринцях, Звенигородського повіту, Київської губернії. Батько його був

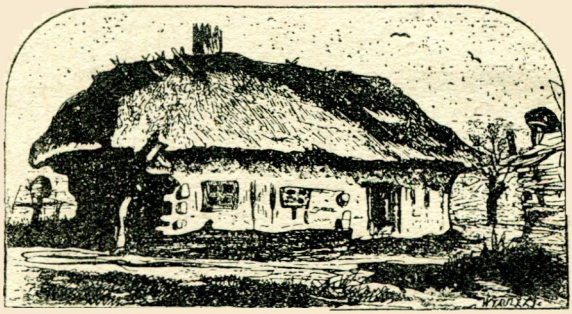

Хата, де зростав Тарас Шевченко.
(Змалював сам Шевченко).

простий мужик—хлібороб та ще й крепак у великого пана Енгельгардта. Дуже бідувала семья Шевченків; злидні не переводились у них. Опріче

малого Тараса, в хаті Шевченків було ще четверо дітей.

В ті часи трохи не всі люде наші були у панській неволі, були крепаками. Неволю тую заведено було не в один час по всій Україні. На правому боці Дніпра—в губерніях київській, волинській та подільській неволю завели ще поляки, коли у них була своя держава. Проти тої неволі довго бились наші люде, гайдамаками вони звались. На лівому боці Дніпра—в Полтавській, Чернігівській та инших губерніях неволю, крепацтво теє завела вже цариця Катерина, допомігши передніше полякам уговтати гайдамаків.

За тих часів невільницьких людям можна було робити на себе тільки кілька днів на тиждень, та ще в свята, у неділю, а то все на панів робили. Отож і семья Тарасова мусила робити на свого пана Енгельгардта, а через те й жили Шевченки дуже бідно.

Багато лиха зазнав маленьким Тарас; та поки ще мати живою була, то якось то жилося хлопьяті: вона його жаліла та доглядала, а як померла мати, а батько вдруге оженився на вдові з трьома дітьми, то й світ не милий став малому Тарасові. Мачуха була дуже люта, непривітна до дітей свого чоловіка. Коли пішов дванадцятий рік Тарасові, то помер у його й батько. Ще тяжче стало жити хлопцеві без батька, без батьківського рідного слова та ласки...

Батько Тарасів, ще за свого життя, оддав його до школи в с. Кирилівці. До цього села Шевченки перебралися з Моринців, коли Тарас був ще зовсім малим.

Школу в тій Кирилівці держав дяк, Губським він прозивався. Не стільки тієї науки було в школі цього дяка, скільки сварки та бійки. Дяк був раз-у-раз пьяний і тільки те й робив, що колотився з дітьми, знущався над ними. Про те вчен-

ня у школі Тарас Григорович згадує і в одному своєму віршу, що зветься „Доля“. „Ти взяла мене—каже він до своєї долі—маленького за руку і в школу хлопця одвела до пьяного дяка в науку“...

Вчився малий Тарас ще й у другого дяка, Богорського на прізвище; вчитель цей був такий же пьяничка, як і той перший; у його Тарас був немов-би за наймита: він носив воду школярам, рубав дрова, ходив читати псалтиря над мерцями. Цей вчитель пьяниця ще більше увірився Тарасові. І от, одного разу зважився Тарас утікти од того осоружного вчителя. І таки втік, втік серед ночі у друге село, у містечко Лисянку. В Тараса була велика охота до малювання, а він чув, що у тій Лисянці живе диякон-маляр, от він і подався до його, щоб навчитись малювати.

Та нічого з того не вийшло: диякон цей заставляв хлопця воду носити з річки, казав йому краску ростирати, а малювати не показував. Не довго пробув тут Тарас і незабаром подався він у сусіднє село Тарасівку, до другого маляра, знов таки до дяка. Тут йому так само не пощастило. Дяк цей подивився зразу на долоню хлопцеві та й сказав: не буде з тебе, хлопче, пуття, ти не то до малювання не здатний, а й до шевства або до бондарства немає в тебе хисту. Мусив тоді хлопець вертатися до свого села, та ставати за пастуха. Та пастух з його ледачий був: не худоба йому в голові була, а книжки та малювання...

II.

Отак тинявся Тарас по наймах то-що до 16 років свого життя. Був він ще в одного маляра в с. Хлипнівці. Та тільки цей не став його держати у себе, коли довідався, що Тарас з крепаків. Він нараяв Тарасові взяти перше дозвіл у свого пана на науку. Як пішов Тарас до пана добувати того дозволу, то вже й не вернувся у Хлипнівку: управитель-бо Енгельгардтів звелів хлопцеві зостатись

у панському дворі та помагати кухареві в кухні поратись. Потім того взято Тараса до панських покоїв за козачка-прислужника. Коли пан було їде куди—чи у Вільну, або Варшаву, то й Тараса везе з собою, щоб він йому послуги робив: люльку подавав, покоїв доглядав, коли пан піде кудись з дому. Тяжке життя було Шевченкове у Вільні та Варшаві; сумував він дуже за своєю стороною, але мусив коритись лихій долі. Тільки й розваги йому та утіхи, що оте малювання. До малювання тягло його, як пьяницю до тієї чарки.

Обидва ці портрети змалював з себе сам, Шевченко, коли був ще молодого віку.

Про свій нахил до малювання, ось що він каже в одному віршу:

„...В учителя-дяка
Гарненько вкраду пьятака
(Бо я було трохи не голе,
Таке убоге), та й куплю
Паперу аркуш і зроблю
Маленьку книжечку; хрестами
І везерунками з квітками

Кругом листочки обведу
Та й списую...

За те малювання довелося Тарасові й різок скоштувати од панської руки, коли пан застав його вночі за малюванням...

Незабаром сам пан побачив, що краще він зробе, коли оддасть хлопця в науку на маляра. От і оддав його в Варшаві, а коли переїхав до Петербургу, то забрав туди й Тараса. У Петербурзі пан законтрактував його одному малярові, Ширяєв на прізвище, аж на чотирі роки. Ширяєв той був маляр аби-який. Він посилав Шевченка мости та баркани у городі малювати, а путящої науки не міг йому дати, бо й сам мало що тямив. Бачив це Шевченко та й почав вчитись малюванню самотужки, крадькома, та коли вибере вільну годину.

У Петербурзі є великий сад, прозивається він „Літній Сад“, а в тому саду багато камінних статуй та фіґур людських, за для окраси саду їх поставлено. Ото Шевченко й ходив у цей сад та й змальовував ті постаті—ті фіґури; змальовуючи їх, він і вчився малюванню.

В цьому ж таки саду він зустрівся випадково з земляком своїм Іваном Сошенком. Цей Сошенко був сам з України і вчився на художника у вищій малярській школі в Петербурзі—Академія Художеств зветься. Сошенко розглянув Шевченкове малювання, коли цей показав йому. Він побачив, що коли Шевченко вчитиметься в путящих майстрів—художників, а не в якогось неука Ширяєва, то з його вийде добрячий художник. Сошенко дуже уподобав Шевченка, покликав його до себе і з того часу заприятелював з ним. Через цього Сошенка спізнався потім Тарас з видатними, освіченими людьми—з письменниками та художниками. Поміж тими знайомими Шевченковими були: Жуковський—письменник, що потім у вели-

кій пригоді став Шевченкові, славнозвістний художник Брюлов та й наш письменник, українець, Євген Гребінка був у цьому гурті. Всі вони поводилися з Тарасом дуже гарно, по приятельському, дарма, що вони були людьми освіченими, панами, а Тарас був крепаком-неуком. За приводом цих добрих людей Шевченко щиро взявся до книжок, до науки. Ці люде почали клопотатися про те, щоб визволити Шевченка з крепацької неволі, щоб забрати його од того Ширяєва до Академії в науку. Всі вони бачили, що Шевченко має великий хист до малювання. І не сказати як гарно було Тарасові в новому товаристві, він неначе на світ народився...

III.

А все-ж згадка про те, що він крепак, що він людина не вільна, що пан його має повну владу над ним і що схоче, те й зробить з ним—ця згадка дуже гнітила Тараса й не давала йому спокою. Отож його приятелі й постановили собі викупити Шевченка з неволі. А де-ж грошей добути? Пан спроста не схотів одпустити Тараса, він заправив за його 2500 карбованців. От і зробили Шевченкови приятелі так: художник Брюлов намалював портрета з письменника Жуковського, того портрета продали за 2500 карб., а на гроші ці купили волю Тарасові. Отак врятували од загибелі нашого Шевченка, що став потім великим і славним поетом, великим не тільки на Україні, а й по всіх славьянських землях.

Сталось це велике діло 22 квітня (апріля) року 1838-го, на 25-му році Шевченкового віку. Яка то вже радість була Шевченкові, коли він довідався про тую волю, і не сказати!

Як тільки було куплено волю Тарасові, так він зараз же вступив до тієї Академії Художеств і почав працювати, почав вчитись малюванню. Щиро брався він не тільки до малювання, а й до вся-

ких инших наук, щоб зробитись освіченою людиною. Працюючи запопадливо коло науки та освіти, Шевченко не забував про свій рідний край, про свою Україну. Він раз-у-раз згадував, що його земляки, його брати та сестри у крепацькому ярмі живуть і це його дуже непокоїло та журило. Шевченко не гордує ріднею своєю, як то буває з иншими людьми, що повиходять з мужиків у пани. Він не заносився в хмари, не цурався рідні своєї, не гордував нею, навпаки, Шевченко допомагав рідним і грошима, і добрим словом.

Не цурався Тарас і рідної мови своєї, як це буває з багатьма простими людьми, котрі понюхавши тієї науки, або поживши тільки в городі, вже починають свою рідну мову зневажати та на московський лад слова перевертати. Набираючи освіти в Академії, Шевченко прийшов до тієї думки, що й нашою простою мужицькою мовою можна всякі науки викладати, як мовою панською —московською (великоруською).

Опріче хисту до малювання був у Шевченка ще один талан-кебета: складати гарні вірші він умів. У тих віршах кликав він людей до згоди, до братерства. Великий пан не повинен, на думку Шевченка, пишатись дуже та гордувати мужиком. В одному віршу Шевченко так і каже: „і панята і старчата—Адамові діти“ ото-ж і нема чого в хмари заноситись.

Шевченко дуже не любив панів за те, що вони держуть народ простий у неволі, у тому крепацтві. У віршах своїх він докоряв за це панам, ганив їх, закликав їх схаменутись та дати волю народові.

Багато написав Шевченко таких віршів, де він згадує давнє минуле нашого краю, нашої України. Шевченко тужить за тим минулим, коли народ наш боровся з своїми гнобителями панами-ляхами. А тепер, каже Шевченко в одному віршу,

„заснула Вкраїна, бурьяном укрилась, цвіллю зацвіла“.

Писав він і такі вірші, де викладається гірка доля селянської жінки. Кому доводилось читати його „Катерину“, що починається так: „Кохайтеся чорнобриві та не з москалями“, або „Наймичку“, то той знає скільки тієї братерської та батьківської любови було у Шевченковому серці до жіноцтва, до нещастних дівчат-покриток, до безталанних матірок...

Перед Шевченком у нас мало було таких письменників, що писали-б по нашому, по українському: Котляревський, Квітка, ще двоє-троє та й уже. А щоб так гарно писав хто, як Шевченко, то й ні одного не було. Отож дуже зраділи у нас на Україні, коли почули, що Шевченко складає гарні вірші нашою мовою. А в Петербурзі Шевченкови знайомі зараз таки й друкувати, печатати тії вірші заходилися, і вже року 1840-го вийшла там перша книжечка Шевченкових віршів. Книжечку тую названо було „Кобзарь“, так її названо на спомин того, що Шевченко росказує у книжечці такою простою мовою і про простих людей, як і сліпці—кобзарі росказують та співають.

IV.

Коли слава Шевченкова, як талановитого поета, пішла в-гору, коли в Петербурзі московські, то-б то великоруські, письменники довідалися, що Шевченко пише гарні вірші українською мовою, то вони зачали збивати його та намовляти, щоб і він писав свої вірші не по нашому, а по їхньому, тоб то мовою московською. Та Шевченко не дався на спокусу і одказав їм так: „Спасибі, каже він— за раду! Теплий кожух,—тільки шкода, не на мене шитий, а розумне ваше слово брехнею підбите“

Не послухав тих порадників лукавих Шевченко; він бо добре тямив, що й нам, українцям, треба добрих книжок, по нашому писаних. Тямив

Шевченко, що нам потрібна освіта рідною нашою мовою виложена, а не московською. Але читаючи свої книжки, не треба цуратись і московських та инших гарних книжок. Через це Шевченко й склав такого вірша, у якому каже до нас, українців:

„Учітеся брати мої!
Думайте, читайте.
І чужому научайтесь
Свого не цурайтесь“...

Шевченко бачив, що освічені люде на Україні, родом українці, цураються свого рідного і прихиляються або до москалів, або ж до поляків. Бачив Шевченко, що ота мовляв інтелігенція чужа народові українському, бо народ розмовляє одною мовою, українською, а інтелігенція—освічені люде, хоч і українці зроду, а балакають і пишуть другою мовою, чужою, московською, або-ж польською. Воно ще й тепер освічені люде українського племені чужі здебільшого народові, чужі вони не тільки через те, що не одною з простим народом мовою балакають, чужі вони і всим життям своїм.

Це дуже смутило Шевченка, дуже вражало чуле серце Шевченкове. Йому хотілось би, щоб ті освічені люде прихилились до простого народу, щоб не гордували ним, не кепкували з його мови. Шевченко хотів би, щоб освічені люде (інтелігенція) і сами між собою балакали так, як простий народ говорить і щоб тією мовою навчали народ всьому доброму. Такі думки виложив Шевченко і у віршах своїх. Ось як він картає освічену інтелігенцію, що покручами поробилась—помосковилась, або спольщилась:

„Як би ви вчились так, як треба,
То й мудрість би була своя;
А то залізете на небо:
„І ми—не ми, і я—не я!
І все те бачив, і все знаю“...
. . . . . .

Т. Г. Шевченко в останні роки свого життя.

„. . . . . і всі мови
Славянського люду,—
Всі знаєте,—говорить далі Шевченко,—
„А своєї дасть-Біг!“...

Кожен народ, кожна, як кажуть, нація повинна знати свою історію, своє минуле. Наш народ, наше робітництво—і по городах, і по селах—не знають, хто вони такі, якого роду, якого племені. Та що вже казати про народ простий! Інтелігенція не тільки тих часів, коли ще Шевченко жив, а й тепер не знає здебільшого, хто вона така. Більше є зараз таких, що не знають до пуття своєї історії, своєї минувшини. Не знають і балакати по своєму, по українському. Шевченко глузував з такої інтелігенції, казав, що хоч би вже німець, „учитель великий“, росказав, якого роду та племені оті освічені люде наші, ота інтелігенція.

Кожен поляк, чи там чех, або литовець, коли кого з них спитати, роскаже, хто він такий якого племені, роскаже хоч коротко свою історію, свою давнину. Тільки ми, українці, якісь безбатчинки, не знаємо, хто ми, „чиї сини, яких батьків“, як казав той таки Шевченко. Тільки українці нагадують того цигана, у якого питали: „Цигане, цигане, якої ти віри?

— А якої тобі, батечку, треба?“—Одказує циган.

Шевченко казав, що цього не повинно бути. Нам треба знати, хто ми такі. Ми повинні знати, що ми українці, треба нам не цуратися своєї народности, годиться знати, що та земля, де ми живемо тепер, здавна зветься Україною, що колись за неї бились наші предки—і з ордою татарською, і з ляхами, і з усякими напасниками. Нам треба дорожити рідним краєм, любити його. Не тікати кудись треба з свого краю, коли злидні нас посядуть, а дбати про краще життя тут таки, на Україні. Бо Шевченко говорить:

„Нема на світі України,

Немає другого Дніпра
А ви претеся на чужину
Шукати доброго добра“.

V.

Живучи у Петербурзі, Шевченко душею рвався в рідний край, на Україну. Як тільки докінчив він науку в Академії, так зараз і подався сюди. Йому дуже хотілось жити серед свого народу

Т. Г. Шевченко, змальований ним, самим.

і працювати на користь темного люду. Зразу ж, як приїхав на Україну, Шевченко подався до свого села, у Кирилівку, щоб побачити рідню. Потім він оселився у Київі, ставши за вчителя малювання в університеті.

Працюючи в університеті, Тарас Григорович не кидав письменства, а все складав нові вірші. В тих віршах він дуже гостро карав неправду всяку. Він не вважав на те, хто тую неправду чинить: чи то так собі пан—поміщик, який „людей

запрягає в тяжкі ярма“, примушує їх робити на себе день-у-день, чи може той пан щось і більше за поміщика... Для всіх у Шевченка знаходилось гостре та правдиве слово. До всіх таких дужих на цім світі наш поет гукав:

„Схаменіться, недолюдки,
Діти юродиві!
„Схаменіться! будьте люде,
Бо лихо вам буде:
Розкуються незабаром
Заковані люде;
Настане суд, заговорить
І Дніпро і гори“...

Незабаром після того, як оселився Шевченко у Київі, склався тут гурток людей. Люде ті були великого розуму, з великою освітою. Привідцями, ватажками у тому гуртку були Костомарів, учений, що списав нашу історію, нашу давнину; Куліш, теж учений і письменник, та ще кілька людей иншого стану. Пристав до того гуртка й Шевченко. Гурток цей був потайний і назвали його вони Кирило-Мефодієвське брацтво. Яка ж мета була у цього гуртка? Для чого в йому гуртувалися оті братчики кирило-мефодієвці?—А от для чого: кожному з них доходила до серця ота панщина, панська неволя, оте крепацтво. Душею боліли братчики, що на світі така неправда панує.

От братчики й порішили, що треба так повернути життя, щоб цього не було. Треба боротися за народню волю, щоб не було того крепацтва осоружного. Боліло в їх серце ще й того, що славьянські народи—поляки, чехи, серби, болгари, білорусини, словинці, словаки та й ми, українці, живемо порізнені межи ріжними державами. Над одними німці панують, над другими турки, а в австрійській державі гнітять наш народ поляки та мадяри. От братчикам і хотілось, щоб усі ці народи славьянського коріня злучилися разом з

 99254

великоросами, у одну спілку, в союз (по вченому федерація зветься); щоб кожний народ славьянський безборонно жив собі на своїй землі і розвивався на рівних, для всіх однакових, правах; щоб не було так, як тепер, що коли ти українець чи білорусин або поляк, то вже тобі й не можна вчитись у школі по своєму, на своїй мові, або судитися в суді своєю мовою балакаючи. Коротко кажучи, братчики хотіли добиватися таких порядків, щоб кожна славьянська народність сама собі правувалася через виборних самим народом людей, а щоб жили усі в одній спілці. Такі думки хотіли ширити братчики поміж народом і прищеплювати ці думки по школах.

Та не довелося братчикам робити це й саме товариство їхнє не довго прожило, проістнувало, його скоро викрили: незабаром одна людина, Петров на прізвище, довідався про це товариство, підслухав розмову братчиків та й росказав начальству, донос учинив. Начальство, звісно, арештувало всіх, продержало довгенько по тюрмах, а далі покарало братчиків всякими карами. Та найтяжче покарано Шевченка, бо в його витрушено ще такі вірші, в яких він дуже гостро говорить проти великих владарів на цім світі.

Отож инших братчиків покарано тільки засланням з Київа до північних губерній, а Шевченка оддано було в москалі і заслано на віки-вічні аж у Оренбурзькі степи. Сталося це 5 квітня (апріля) 1847 року. Опріче того, Шевченкові заборонено було писати вірші й малювати. Оця заборона була найтяжчою карою для Шевченка. Але він таки писав вірші крадькома, писав і переховував написане то за халявою, то в чоботях під устілками. Отак наш великий поет, після недовгої волі, опинився знову у тяжкій неволі. Сидючи в тюрмі, ось як він виливає свою тугу, оплакує життя своє минуле, свою долю гірку:

„В неволі виріс між чужими
І, не оплаканий своїми,
В неволі плачучи умру
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій—не своїй землі.
І не помьяне батько з сином,
Не скаже синові: „Молись,
Молися, сину: за Вкраїну
Його . . . . . колись“.

VI.

Роспочалося для Шевченка знову страдницьке життя невільниче. Близькі серцеві, дорогі люде, з якими хотів укупі працювати на добро народові позоставались далеко, за кілька тисяч верстов, не можна перекинутись з ними словом...

З Оренбургу повезли Шевченка ще далі, до невеличкого містечка, що Орським прозивається. А там, згодом, опинився він аж за Каспійським морем у Новопетровському форті. До цього Новопетровського потрапив Шевченко ось як: офіцер Бутаков забрав його з Орського з собою до Оренбургу, щоб там він казенні плани малював. Тут Шевченко жив на окромій кватирі, а не в казармі, як у Орському. Та тільки-ж скоро довідались у Петербурзі — хтось доказав туди—що Шевченко всякі пільги має. З Петербургу наказали потрусити його та заарештувати. Півроку продержали цим разом Шевченка в тюрмі та й заслали до того Новопетровського форту. Отак тяжко спокутував Шевченко оту невеличку пільгу. Брали його ще офіцери, з Орського таки, береги Аральського моря змальовувати, то там йому теж трохи краще жилося. Тільки мандрівка та до моря була не довга.

Пробуваючи в тому Орському, Шевченко пе-

реноситься думками на Україну, і ось як списує-рівняє наші українські степи і ті, далекі:

„І там степи, і тут степи
Руді-руді — аж червоні,
А там голубії,
Зеленії мережані
Нивами, ланами.

„Отъ так як бачите!"

Хоч як тяжко було Шевченкові в москалях, та він не падав серцем, а иноді то й жартував. Жартома він змалював і себе тут та й написав на малюнкові: *„Оттак, як бачите!"*

Високими могилами
Темними лугами...
А тут—бурьян, піски, тали
І хоч би на сміх де могила
О давнім—давні говорила...
Неначе люди не жили!“

Найтяжче нашому поетові було у тому Новопетровському форті. Шевченко тут мусив жити з салдатами в казармі, слухати їхню що-денну сварку та лайку, та грубіянського поводіння з собою зазнавати. Служба тоді у салдатах була тяжка і довга, не така як тепер.

Муштра ота щоденна, наглядання та назирання за ним, щоб не писав чогось, та не малював, дуже увірились нашому поетові, таке життя настало сердешному Шевченкові, що хоч лягай, та помірай, хоч смерть собі заподій.

Увесь той час, що перебув Шевченко у тому Новопетровському, він не писав віршів. Один-єдиний тільки вірш написав тут Шевченко, „Москалева криниця“ зветься, та й то вже незабаром перед самою волею, коли не так вже пильно доглядали, та назирали за ним. Цей форт Новопетровський був для нашого поета справжньою домовиною.

Один час, коли начальство тут змінилося Шевченкові зроблено було де-яку полекшу: дозволено писати й малювати, але писати можна було тільки по московському, а не рідною мовою. Сім років без малого не писав Шевченко по українському не то віршів, а й листів, бо кожного листа його начальство перечитувало.

Та „все йде, все минає“, як сказав сам Шевченко в одному віршу. Минуло й страджання Шевченкове, коли повіяло в Росії трохи вільнішим духом після Кримської війни, коли загомоніли про волю народові та коли настав новий царь Олександр II. А може та зміна й не принесла б на-

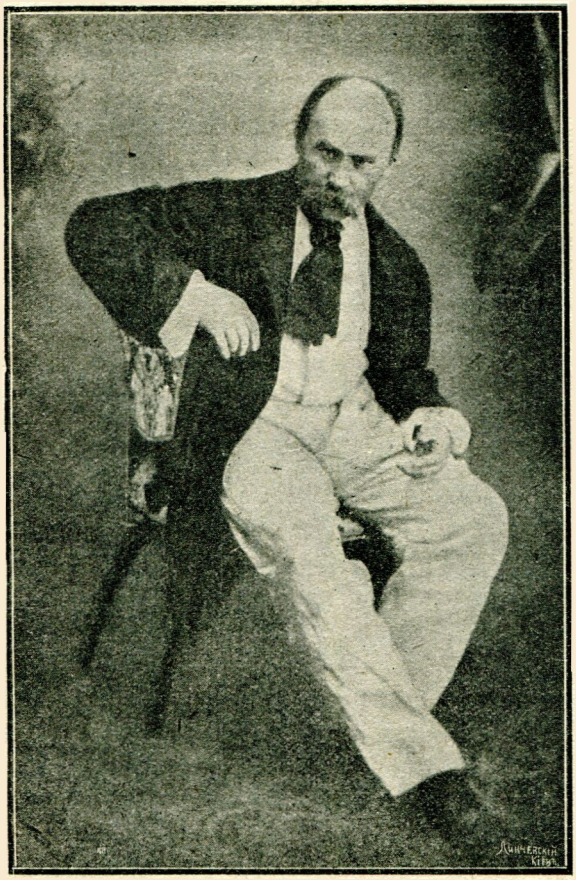

Цей портрет знято з Шевченка в 1859 році—через рік після повороту його з заслання.

шому страдникові полекші, не визволила б його з неволі як би не ті спасенні душі –Петербурзькі приятелі Шевченкови, особливо отой Жуковський, поки живий був. Після-ж смерти цього пана найбільше клопотався про Шевченка гр. Ф. Толстой. І от, року 1857-го звелено було випустити Шевченка на волю, тільки їхати йому на Україну не дозволено. Таким побитом пробув Шевченко у неволі 10 років. Забрано його в неволю молодим, здоровим парубком, а вернуто немічним, за малим не старим дідом.

Як їхав він з неволі до Петербургу через г. Нижній-Новгород, то тут його ще продержали з півроку: з Петербургу-бо наспіла звістка, що жити Шевченкові не тільки на Україні, а і в Петербурзі не можна, що мусить він жити в Оренбурзі. Довелося ще морочитись поки й ту заборону зняли, скасували, та дозволили йому їхати далі.

Аж ось Шевченко прибув до Петербургу. Сталося це 27-го марця 1858 року. Велика то радість була і Шевченкові, і його петербурзьким землякам, і всім добрим людям! Всі його вітали, роспитували, шанували й не знали де його посадити. Отак почалося нове життя для нашого поета після 10-ти-літнього поневолення та мук великих. Знову береться Шевченко до роботи, знову складає вірші, пише книжки для нашого народу та все нашою українською мовою.

Хоч як йому гарно було тепер у Петербурзі, а все-ж серце його рвалося на Україну, хотілося побачити після довгої та тяжкої розлуки своїх людей, своє село, рідню свою. Та ба! Заросла йому тернами стежка в Україну, всі шляхи перекопано до неї... Тільки року 1859-го дано йому дозвіл поїхати в рідну сторону. Тут його скрізь з пошаною та з великим почотом зустрічали, вітали, хвалу йому воздавали, як великому поетові великого українського народу.

Пробуваючи тепер на Україні, Шевченко мусив стерегтися і бути дуже бережким, бо лихі люде назірці ходили за ним та прислухалися про що він балакає з людьми: чи не намовляє часом людей проти панів. Та хоч як він стерігся, а таки вскочив у біду: поліція в Черкасах арештувала його та й одвезла до Київа. Тут виявилось, що провини за Шевченком ніякої немає, то й випустили його зараз. Через таку небезпеку Шевченко не довго пробув на Україні, швидко він вирушив назад, до Петербургу.

Вже казано було попереду, що хоч і гарно було Шевченкові у Петербурзі, а все ж йому хотілося жити на Україні. Марив він про те, щоб купити собі десь над Дніпром хату з невеликим шматком ґрунту, одружитися з простою дівкою сільською та й доживати в тій хаті віку. Де-хто з Шевченкових друзів довідався про замір його одружитися з простою дівкою і раяли йому не робити цього, а знайти собі освічену панночку. На таку пораду Тарас Григорович ось яку дав одповідь отим совітникам: „Я, по плоті і духу, син і брат нашого безталанного народу, то як же таки себе поєднати з панською кровью? Та й що та панночка одукована робитиме в моїй мужицькій хаті“.

Не можна сказати, звісно, щоб такі думки Шевченкови були правдиві, бо-ж справжня любов не розбирає чи то панночка освічена, чи проста темна дівка. Та мабуть не було серед тих панночок, які знав Шевченко, йому до мислі, через це він так і ставився неприхильно до „панночки одукованої“. Не судилося одначе нашому поетові зазнати семйового щастя; не знайшов він такої людини, що доглянула б його у недузі.

А недуга, що він привіз з неволі, все більш та більш вьялила нашого поета. Понівечене тяжким життям на засланні здоровля його не в силі було боротися з хворобою. Ще з осени року 1860-го

Тарас Григорович погано себе почував, а наприкінці того року йому й зовсім стало кепсько, бо прокинулась у його водянка. Ця хвороба прикувала його до ліжка й непускала вже встати. Далі йому все гіршало та гіршало. 25 февраля року 1861-го коли він був мениннником і лежав на ліжку не вставаючи, наспіли йому телеґрами з України. Земляки поздоровляли свого Кобзаря з днем Ангола й бажали йому ще довго працювати для свого народу. „Спасибі, що не забувають“—промовив Тарас Григорович, коли прочитали йому телеґраму од Полтавської української громади. Це було 25-го, а 26-го февраля, у 5 годин ранку, лежав уже трупом наш дорогий, наш незабутній поет український...

IX

Голосною луною прокотилась по Україні звістка про смерть Шевченка. Боляче стислося серце у всіх тих людей, хто знав Кобзаря України, або хто тільки чув про життя та про діла його...

Шевченко так прагнув волі народові! Так хотілося йому діждатися її... Стоючи вже одною ногою в труні, Тарас Григорович допитувався все: чи скоро воля буде? Коли ж вона буде? Так і не діждався! Вже по його смерті було оповіщено, що народ визволяється з крепацького ярма. Виходить, що лукава доля й тут поглузувала з нашого страдника-поета, не дала йому на власні очі побачити тії волі народньої. Не діждався він оголошення царського манифесту про тую волю, хоч чутки про той манифест ходили ще за життя нашого поета.

Похорон справляли Шевченкові двічі. Мали його везти на Україну. щоб тут його поховати, бо він сам того хотів. В одному віршу своєму „заповіт“ зоветься, він говорить:

„Як умру, то поховайте
Мене на могилі

Т. Шевченко в труні.

Серед степу широкого
На Вкраїні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути
Як реве ревучій“...

Ото-ж земляки й постановили виконати це бажання Шевченгове, цей його заповіт, та тільки зразу не можна було зробити цього, треба було як слід улаштувати цю справу та й дозволу треба було взяти у начальства, бо без дозволу везти не можна. От і мусили поки що поховати тіло Шевченкове у Петербурзі. Тільки у Маю місяці того-ж таки року 1861-го викопали труну та й повезли на Україну з великою честю та шанобою.

Поголоска про те, що везуть великого Кобзаря України скрізь по дорозі пролунала, Люде стрівали й провожали його труну з великою пошаною та честю. Прибув сумний поїзд до Київа 6 мая. Тут заносили труну до церкви Різдва, що на Подолі, а звідси рушили Дніпром під Канев. Там його й поховали вдруге, на Чернечій горі, на тому самому місці, де небіжчик сподівався доживати свого віку. А поховавши, насипали йому тут високу могилу, по стародавньому звичаю козацькому. Сила-силенна народу присунуло на Чернечу гору—і з близьких, і з далеких сел. Поприходили люде дати останній уклін тому, хто, як казав народ, „писав волю“ людям.

X.

На останку годилося б іще згадати, яку вдачу мав наш Кобзарь Тарас Григорович, яке в його було серце, яка душа: чи те серце в його було чорстве та жорстоке до сторонніх людей, не українців зроду, чи воно було таке саме до чужинців, як і до нашого простого народу—мняке та лагідне.

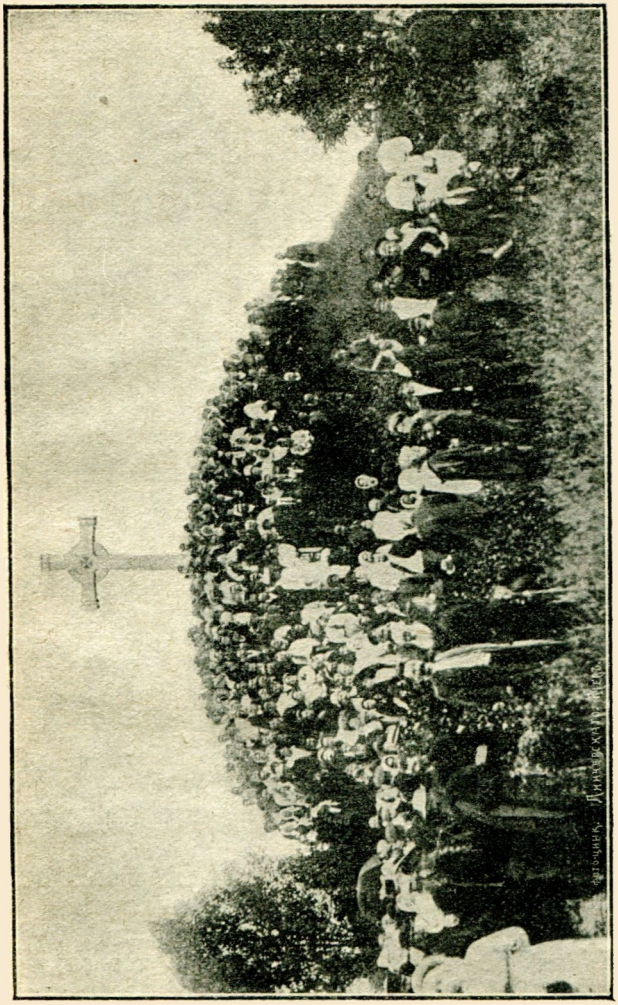

Київські громадяне коло Великої Могили.

Вороги жидівського народу кажуть, що Шевченко ненавидів жидів, що до них у його не було жодного милосердя та жалю. Либонь що це неправда. Ненавидів наш поет всіх тих, що наживаються неправдою, обдираючи народ, будь то жид, або поляк чи москаль (великорос) або й наш таки глитай-українець. До таких людей, якої б вони ни були віри або крови: чи жидівської, чи панської, чи якої иншої у Шевченка справді не було милосердя.

Коли він і казав у своїх віршах щось не добре про жидів, то именно про тих жидів казав, що дурять народ темний, що наживаються неправдою. Але ж Шевченко й наших, українців, всяких дуків-сріблянників, не жалував. Либонь це про них він сказав: „Гірше ляха свої діти її (тоб-то Україну, простий народ) роспинають“.

Єсть багато прикладів таких, що посвідчують, що для Шевченка не було ріжниці між убогим народом, якої б віри він ни був. Ось один з таких прикладів: довелося раз Шевченкові переїздити через Ніжин, на Чернігівщині; саме в той час сталася там пожежа: горіла халупчина жидівська. Збіглися люде, аж побачили, що то жид горить, та й байдуже собі. Наспів сюди й Тарас Григорович. Побачивши таке, він, зачав сам рятувати жидівське добро, виносив з хати всяке лахміття, а потім став докоряти людям та казати, що так негодиться робити, що кожна людина, якої б віри ни була вона, єсть наш ближній, наш брат, і тому ми повинні допомагати йому й рятувати в біді.

Другий випадок ще виразніш, ще ясніш доводить, що у Шевченка не було ненависти в серці до *цілого* народу жидівського. Ось цей другий випадок. Коли Шевченко доживав уже останні роки свого життя, виходив тоді у Петербурзі такий журнал — „Иллюстраціи“ прозивався, писа-

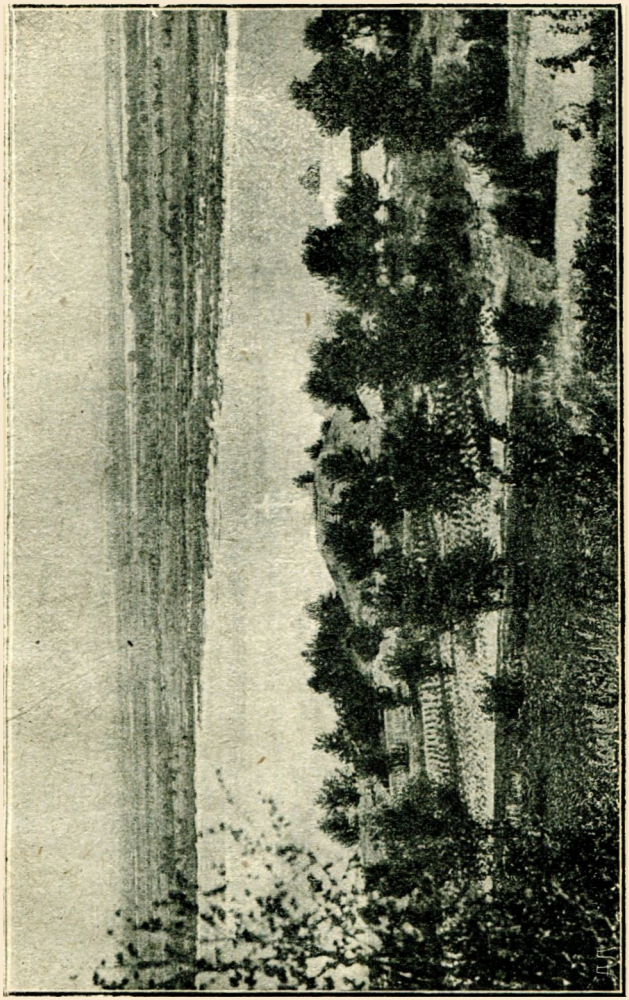

Місцевість, де стоїть Велика Могила.

ний московською мовою. В тому журналі писалися всякі дурниці та брехні про жидів, баламуцтво робилося проти цілого жидівського племені. Прочитавши таке у тому журналі, освічені люде—письменники всякі та вчені—склали проти тієї писанини протеста й надрукували його в другому журналі — „Русскій Вѣстникъ“ звався. Вони доводили там, що то все вигадки та наклепи написано в „Иллюстраціяхъ“ на жидівське племья. От під цим протестом підписалися й наші українські письменники та вчені—Куліш, Костомарів, Марко Вовчок та инші, підписався там і Шевченко. Коли б він справді ненавидів усе жидівське племья, то на-що було йому робити це? На-що підписувати того протеста в оборону жидів?..

У де-яких віршах Шевченко гостро говорить про жидів та про ляхів. Гостро він говорить там, де росказує щось про старі часи, коли Україна під Польщою ще була. У ту давню давнину справді не було життя нашому народові за панами-ляхами та за їхніми полигачами жидами. Тільки ж бо ті часи минули давно й нащадки колишніх гнобителів нашого народу, тоб то ті жиди та поляки що тепер поміж нами живуть, не повинні каратися за діла дідив та прадідив своїх. Не дурно ж бо й сам Шевченко говорить: „нехай бачать сини і внуки що батьки їхні помилялися, нехай братаються знову з своїми ворогами“... Так говорить Тарас Григорович у передмові до віршів, що звуться „Гайдамаки“. У цих віршах він дуже яскраво-гарно списує події давнього часу.

Згадаємо ще тут, що вдача у Шевченка була без міри добра та лагідна. Добрість ота часто-густо виходила йому на шкоду. Останню копійчину він оддасть було другим, коли бачить людські злидні. Знайомі Шевченкови попереджали його часто, казали йому берегти гроші та бути разбірним у помочі, бо були такі нечесні люде, що видурюва-

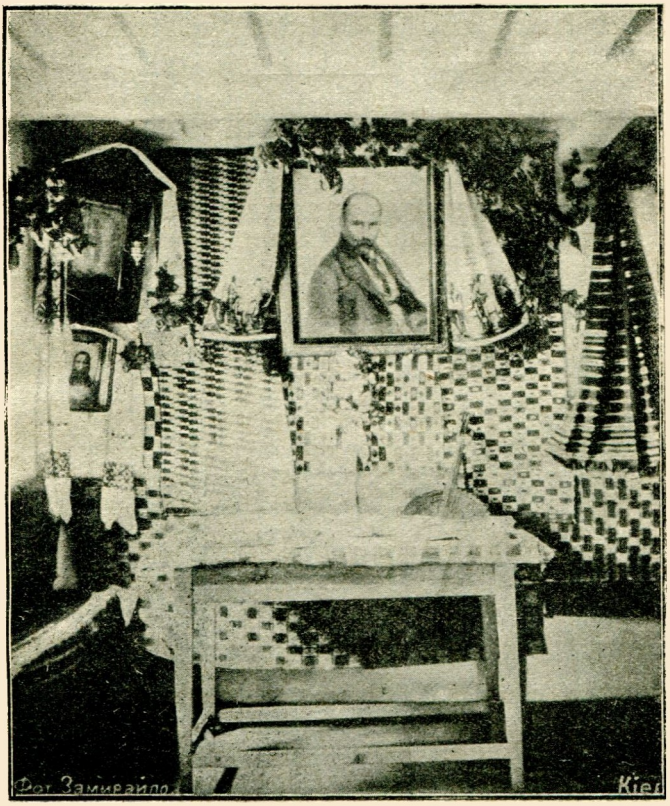

Коло могили Т. Шевченка поставлено хату за для перепочинку прочан, що одвідують могилу. На малюнкові— середина світлиці в тій хаті, її прибрано плахтами та рушниками. В хаті живе й сторож, що доглядає могили.

ли в його гроші, прикидаючись злидармяи. „Я й сам знаю—було каже Тарас Григорович—та нехай лучче тричі одурять мене, а все таки у четверте подам тому хто справді не бачив може й шматка хліба“...

На цьому й скінчемо нашу розмову. Наприкінці додамо хіба, що за Шевченкови діла, за все те, що він зробив для рідного краю, тепер збіраються ставити йому памьятник у Київі. Той памьятник нагадуватиме всім нам про його добрі діла. Це давно вже треба було зробити та досі не можна було: не дозволяли досі збірати між людьми гроші на той памьятник. Тепер мабуть справдиться цей замір, бо грошей зібрано вже звиш як сто тридцять тисяч карбованців.

Давали на це діло всякі люде: давали й багаті тисячами карбованців, давали й убогі люде свої копійки загорьовані, щоб ушанувати великого чоловіка. І от, незабаром, може діждемось таки що у Київі, який так любив небіжчик Тарас Григорович, стоятиме йому памьятник.

Та коли б того памьятника й не було поставлено, як того домагаються лихі люде, добрі діла Шевченкови, його думки й слова, що він виложив у своєму Кобзарі, ми, українці, мусимо носити в своєму серці й робити так, як навчав нас наш великий поет українській. Коли ми так робитимем, то це буде найкращим йому памьятником, найкращою й найбільшою пошаною для його.

Кінець.

Проект (зразок) памьятника, що ухвалили будувати у Київі.

Од продажу цієї книжки 25 відсотків (1 1/4 коп.) піде на памьятник Т. Г. Шевченкові

Заохочуйте й других складати жертви на памьятник!

Читайте українські газети!

Ціна 5 коп.

По всіх українських книгарнях продаються такі книжки **Г. Коваленка - Колóмацького (Гр. Сьогобочнього—Гр. Гетьмáнця):**

1) Про життя Павла Гробовського . . . ц. 6 к.
(Видання Петерб. Добродійн. Т-ва).

2) Чим шкодять нам євреї . . . . . ц. 3 к.
(Видання автора).

3) Морські огні. Про маяки та про життя на їх. ц. 5 к.
(Видання б. Київ. „Просвіти").

4) Про Канаду (гуртова праця) . . . . ц. 8 к.
(Видання б. Київ. „Просвіти").

Присудом Київської Судової Палати знято арешт з книжки того-ж автора:

5) З часів поривів і надій . . . . . ц. 40 к.
(Видання автора).

6) Спогади про М. В. Лисенка . . . . ц. 15 к.
(Видання автора).

7) Не слід мовчати. (На увагу громадянства). До справи будови памьятника Т. Г. Шевченкові . . . . . ц. 5 к.
(Видання автора).

8) Хто такий Тарас Шевченко (друге видання) ц. 5 к.
(Видання автора).

Друкується книжка того-ж автора:

Чим шкодять нам мазепинці . . . ц. 3 к.

ПРОВЕРЕНО 1956 г.

БИБЛИОТЕКА

Проверено 1948 г.